UN SCHIMB DE SCRISORI ÎNTRE VASILE PÂRVAN ŞI FRANCISC LÁSZLÓ

A. LÁSZLÓ

Urmărind viaţa şi activitatea ştiinţifică a lui Francisc László (1873—1925), foşt director-custode al Muzeului din Sf. Gheorghe, au început să se contureze, în ultimii ani şi relaţiile de colaborare ştiinţifică limitate, din nefericire, doar la o perioadă foarte scurtă, între Vasile Pârvan şi arheologul transilvănean bine cunoscut la vremea sa pe plan european, mai ales datorită săpăturilor sale metodice în aşezarea neolitică cu ceramică pictată de la Ariuşd [1]. Două scrisori, identificate recent, aflate în posesia familiei László din Cluj, vin să completeze această imagine.

Prima piesă pe care o publicăm aici este conceptul, în limba maghiară, al scrisorii lui F. László, adresată lui V. Pârvan, datată Sf. Gheorghe, 8 iunie 1925 (anexă 1 a-b, fig. 1) [2]. Această scrisoare însoţea studiul postum al lui F. László, pregătit, la solicitarea lui Pârvan, pentru primul volum al revistei *Dacia* [3]. Şi aici, ca şi în corespondenţa sa cu V. Gordon Childe, F. László se plînge de greutăţile întîmpinate în documentarea ştiinţifică, în cunoaşterea descoperirilor neolitice

---

[1] A. László, *Scrisoarea de condoleanţe a lui Vasile Pârvan la moartea lui Ferenc László*, în *Aluta*, 1970, p. 261—265; idem, *Date privind viaţa şi activitatea ştiinţifică a lui László Ferenc în anii 1923—1925. Corespondenţa cu V. Gordon Childe. Colaborarea cu Vasile Pârvan*, în *Muzeul Sfîntu Gheorghe. Studii şi comunicări*, 1973, p. 171—205 (în continuare se va cita: *Date*). Scrisoarea de condoleanţe nu este cuprinsă în volumul Vasile Pârvan, *Corespondenţă şi acte*. Ediţie îngrijită de Al. Zub, Bucureşti, 1973.

[2] Originalul scrisorii nu se cunoaşte, nefiind menţionat nici în volumul consacrat corespondenţei lui Vasile Pârvan, amintit în nota precedentă.

[3] Cf. F. László, *Les types de vases peints d'Ariuşd (Erősd)*, în *Dacia*, I, 1924 (1927), p. 1—27. Lucrarea poartă aceeaşi dată de 8 iunie 1925 (*ibidem*, p. 27), ca şi scrisoarea de care ne ocupăm. Merită remarcată maniera înţelegătoare a lui Pârvan, prin care a cerut lui László să-şi redacteze lucrarea în limba sa maternă, el însuşi îngrijindu-se de traducerea textului în limba franceză. Cf. *Date*, p. 186 şi nota 120. În posesia familiei se păstrează o copie, bătută la maşină, a textului original, în limba maghiară, a acestei lucrări, intitulată „Tipurile vaselor de la Ariuşd". Titlul în limba franceză al studiului publicat nu corespunde, deci, titlului manuscrisului original, din *vase* devenind *vase pictate*, ceea ce nu este în concordanţă cu conţinutul lucrării, László încercînd tocmai o clasificare a ceramicii în ansamblul ei.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

înrudite cu cele de tip Ariușd[4]. Partea a doua a scrisorii se referă la săpăturile de la Ariușd din anul 1925. Reluate — datorită sprijinului oferit de V. Pârvan — după o întrerupere de 12 ani, lucrările șantierului s-au desfășurat între 6 august și 5 septembrie, avînd drept rezultat principal descoperirea și dezvelirea parțială a două noi locuințe (L 5 și L 6) și precizarea unor detalii stratigrafice[5].

În cea de a doua scrisoare, pe care o publicăm aici, Vasile Pârvan, răspunzînd invitației lui F. László, își anunță vizita la șantierul arheologic de la Ariușd. Vizita a avut loc, Pârvan sosind cu automobilul foarte punctual, în ziua și la ora anunțată. El a ascultat cu atenție explicațiile lui László, intervenind doar cu cîteva întrebări. S-a întors la București încă în seara aceleiași zile[6].

Chemat la Cluj la un examen de limbă, la 5 septembrie F. László întrerupe săpătura. Suferind, în ultimii ani ai vieții, de o boală cardio-vasculară, el moare subit la Cluj în ziua de 16 septembrie, în urma unei hemoragii cerebrale. Aflînd vestea morții lui László, Pârvan va trimite neîntîrziat familiei și Muzeului o frumoasă scrisoare de condoleanțe[7], iar ceva mai tîrziu, referindu-se la legăturile sale cu László, va nota următoarele într-o scrisoare adresată lui M. Roska[8]: „Între timp am cunoscut pe mult regretatul Francisc László și i-am oferit sprijinul și prietenia mea; și László rămînînd un membru devotat al minorității naționale din care făcea parte, a devenit totuși un eminent și devotat colaborator al nostru. De aceea volumul I din „Dacia". Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie" va cuprinde la loc de onoare articolul său despre tipurile de vase de la Ariușd și un călduros articol al meu despre dînsul"[9].

---

[4] F. László a avut prilejul, în anul 1913, cu ocazia unei călătorii de studii, să examineze descoperirile de la Cucuteni, aflate la Berlin, precum și cele de la Șipeniț, păstrate la Viena. Cu acestea din urmă s-a ocupat apoi V. Gordon Childe, lucrarea sa *(Schipenitz: a Late Neolithic Station with Painted Pottery in Bukovina*, J.R.A.I., 1923, p. 263—288), fiind recenzată de László în *Convorbiri literare*, 1924, p. 876—877. În ce privește descoperirile din aria tripoliană, acestea nu au putut fi studiate la fața locului, ci doar din literatura de specialitate, precum și datorită legăturilor, stabilite prin corespondență, cu Ernst von Stern, cu văduva lui A. S. Uvarov și mai ales cu V. V. Hvoika, care i-a trimis multe informații prețioase, inclusiv fotografii inedite. Cf. *Date*, p. 174—175, 182—183, 191.

[5] Conform unei înțelegeri, mediate de Childe, săpăturile de la Ariușd urmau să fie reluate în vara anului 1925 în colaborare cu Muzeul de Arheologie și Etnologie al Universității din Cambridge (Anglia). La intervenția lui Pârvan ministerul de resort a repartizat suma de 50 000 de lei pentru săpăturile din anul 1925, colaborarea cu Muzeul din Cambridge fiind amînată astfel pentru anul următor. Cf. *Date*, p. 185—186. Autorizația de săpătură a fost emisă încă la data de 15 martie 1925 de Comisia Monumentelor Istorice, Secțiunea pentru Transilvania și semnată, în calitate de secretar, de C. Daicoviciu. Rezultatele acestei campanii au rămas inedite, păstrîndu-se doar un scurt raport dactilografiat, în limba maghiară, intitulat „Descrierea săpăturilor arheologice efectuate de dr. Francisc László în stațiunea preistorică de la Ariușd, în vara anului 1925". Acest raport, păstrat în două exemplare — în arhiva muzeului din Sf. Gheorghe, respectiv în posisia familiei —, a fost redactat probabil la începutul anului 1926, după moartea subită a lui F. László, pe baza jurnalului său de săpătură, de către custodele Árpád László, fratele arheologului, participant și el la săpături; cf. A. László, *Un raport inedit asupra săpăturilor arheologice de la Ariușd din anul 1925*, Aluta, X—XI, 1978—1979 (1980), p. 11—21.

[6] Informație de la F. László jr., participant la campania din anul 1925.

[7] Cf. nota 1.

[8] Vasile Pârvan, *Corespondență și acte*, București, 1973, p. 247.

[9] Într-adevăr, primul volum al revistei *Dacia* se deschide cu studiul postum al lui F. László și se încheie cu un elogios necrolog, semnat de V. Pârvan. Cf. *Dacia*, I, 1924 (1927), p. 1—27 și 368. Datele biografice ale lui F. László au fost întocmite de fratele său, Árpád László. O copie a acestora, aflată în posesia familiei, este însoțită de următoarea notă, în limba maghiară, a autorului lor: „Datele de mai sus au fost întocmite pe baza scrisorii, sosite la Muzeul Național Secuiesc sub nr. 47/1927, a domnului H. Metaxa, conservatorul Muzeului Național de Antichități din București (bul. Academiei nr. 7) în vederea necrologului, care urmează a fi publicat în revista Dacia, de către Dr. V. Pârvan, secretarul general

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

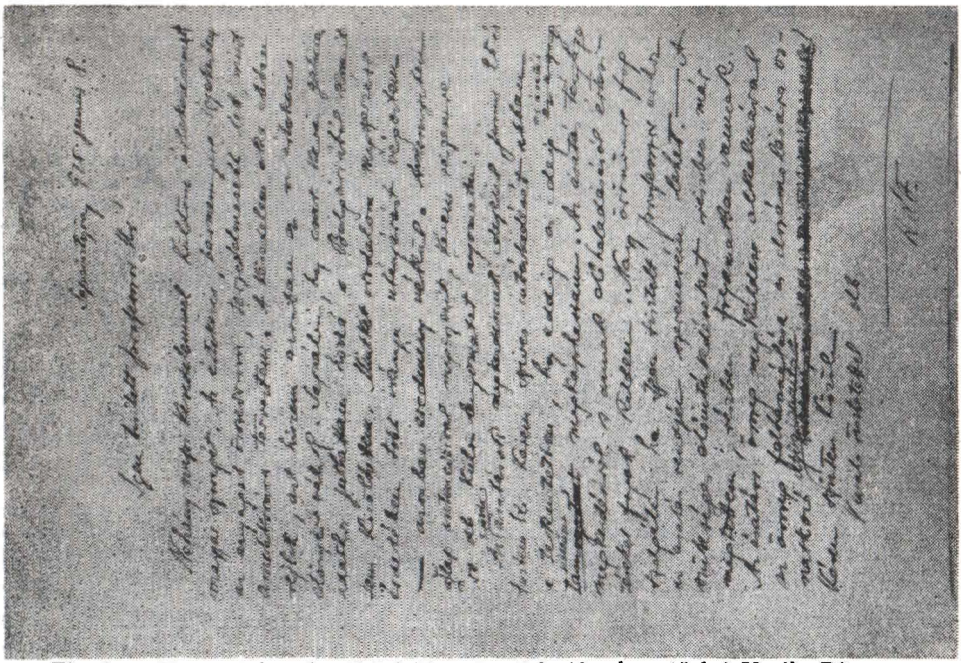

Fig. 1 — Conceptul scrisorii lui Francisc László adresată lui Vasile Pârvan
Fotocopie

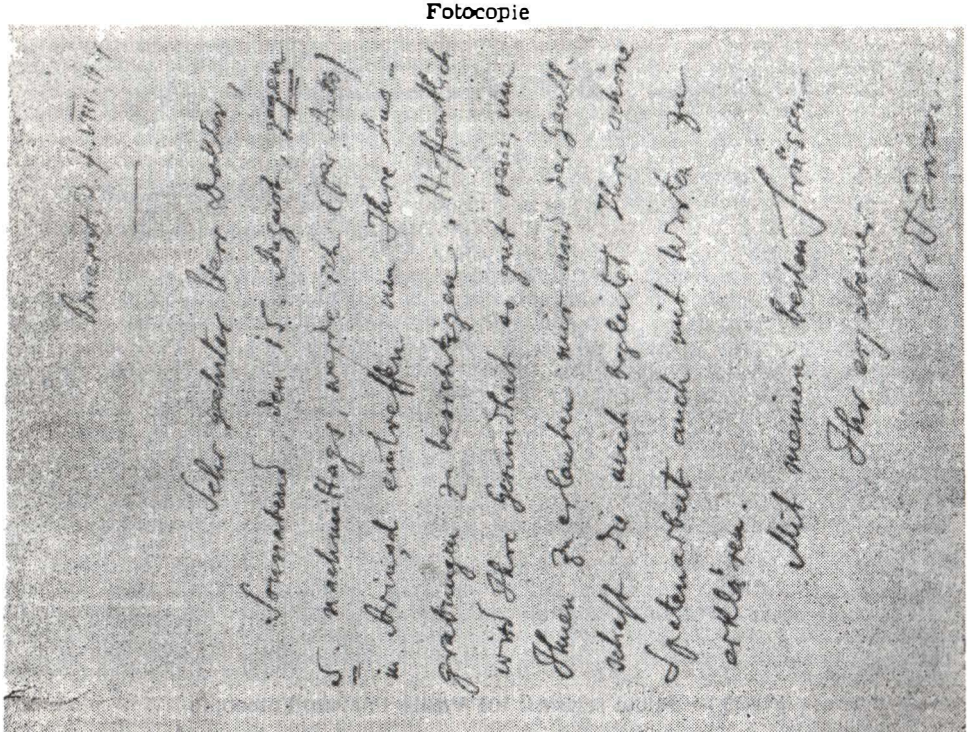

Fig. 2 — Scrisoarea lui Vasile Pârvan adresată lui Francisc László. Fotocopie

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

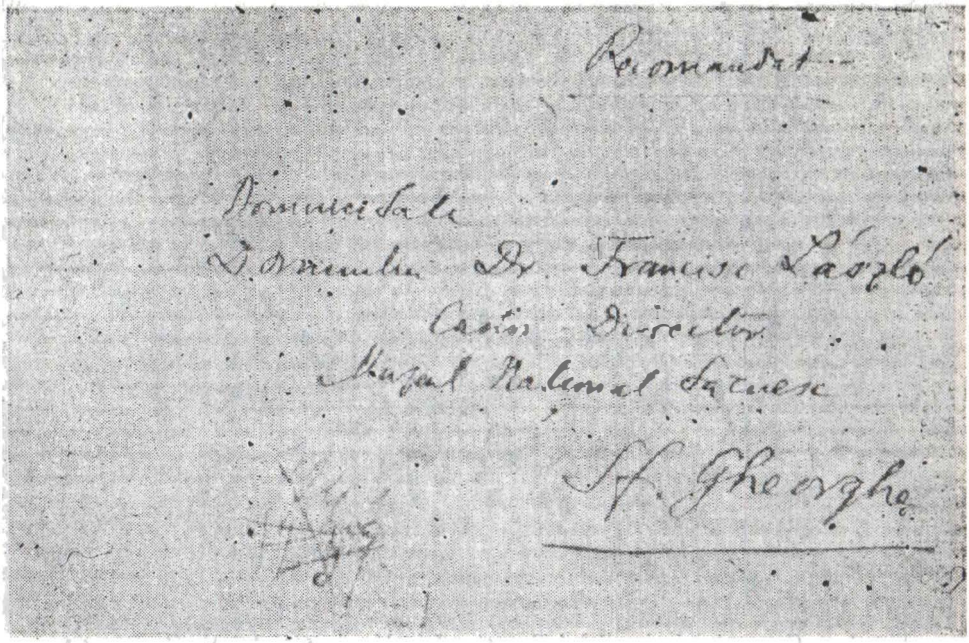
Recomandat

Domnului
Domnului Dr. Francisc László
Cons. Director
Muzeul Naional Ardelean
Cluj

Sf. Gheorghe

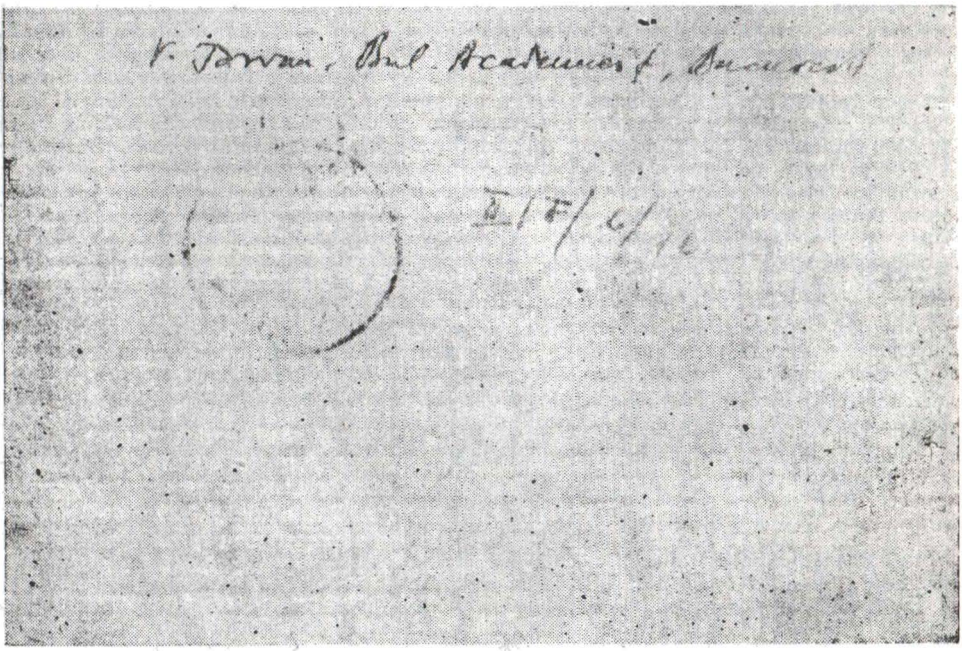
V. Pârvan, Bul. Academiei, Bucureşti

Fig. 3 — Plicul scrisorii lui Vasile Pârvan. Fotocopie

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

ANEXE

1 a

Conceptul scrisorii, în limba maghiară, a lui Francisc Lászlo, adresată lui Vasile Pârvan în legătură cu studiul său din *Dacia* și cu săpăturile arheologice de la Ariușd din anul 1925.

Sepsisz[en]tgyörgy 1925 június 8.

Igen tisztelt professzor Úr!

Néhány napi késedelemmel küldöm értekezésem magyar szövegét. Az értekezés, bármennyire igyekeztem az anyagot összevonni, terjedelmesebb lett, mint amekkorára terveztem. A késedelem oka ebben rejlik, azt hiszem azonban ez az értekezés előnyére válik. Sajnálom, hogy csak kevés galiciai adathoz juthattam hozzá s Bulgáriából semmit sem közölhettem. Mindkét irodalom megszerzése érdekében több irányú utánjárást végeztem — azonban eredmény nélkül. Amennyiben a lap intencióival megegyezik, kérem részemre 50 db. különlenyomatot nyomatni.

Az erősdi ásatások megkezdésének idejéül június 25-ét tűztem ki. Kérem szives intézkedését abban a tekintetben, hogy addig az ideig az ásatási költséget megkaphassam. Az ásatás tényleges megkezdéséről s annak előhaladásáról értesítéseket fogok küldeni. Nagy örömömre fog szolgálni ha igen tisztelt professzor úrhoz az ásatás rendjén szerencsém lehet. — A szükséges előintézkedéseket részben már megtettem, részben folyamatban vannak. Az ásatási összeg megküldése alkalmával az összeg felhasználásá[ra] és elszámolására vonatkozó útbaigazítást kérem szintén közölni.

Kiváló tisztelettel stb

Dr. LF.

1 b

Traducere

Sf. Gheorghe, 8 iunie 1925.

Mult stimate domnule profesor!

Trimit, cu cîteva zile întîrziere, textul în limba maghiară al studiului meu. Lucrarea, oricît m-am străduit să comprim materialul, a devenit mai amplă decît plănuiam. Aceasta este cauza întîrzierii, ceea ce, cred, va fi însă în avantajul lucrării. Îmi pare rău că nu am reușit să obțin decît puține date privind Galiția, iar din Bulgaria nu am putut publica nimic. Am făcut demersuri în mai multe direcții pentru procurarea ambelor literaturi — dar fără rezultat. Dacă este în concordanță cu intențiile revistei, rog să mi se tipărească 50 de extrase.

Pentru începerea săpăturilor de la Ariușd am fixat data de 25 iunie. Vă rog să binevoiți a dispune ca pînă la acea dată să pot obține fondurile necesare săpăturilor. Despre începerea efectivă a săpăturilor și înaintarea lucrărilor vă voi informa pe parcurs. Mi-ar face o deosebită plăcere dacă aș avea onoarea, mult stimate domnule profesor, să ne vizitați în cursul săpăturilor. Măsurile necesare

---

al Academiei. Exp[ediat] 11. III. 1927". În acest necrolog, Pârvan își va aminti cu cele mai calde cuvinte și despre vizita sa, făcută la Ariușd: „Noi nu vom uita niciodată întîlnirea pe care am avut-o cu acest cercetător neobosit, chiar la locul descoperirilor sale cele mai fericite, la Ariușd, în august 1925, cu abia cîteva săptămîni înainte de moartea sa neașteptată. Foarte fericit că și-a putut relua săpăturile, după lunga întrerupere provocată de anii atît de triști ai Marelui Război, László era de-a dreptul transfigurat de dragostea pentru disciplina sa, explicîndu-ne pe loc nu numai ultimele sale descoperiri, dar și întreaga istorie a săpăturilor de la Ariușd, cu detalii topografice și stratigrafice deosebit de prețioase, care niciodată nu pot fi înțelese exact, decît descrise la fața locului, pe șantierul de săpături".

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

[desfăşurării săpăturilor] în parte au fost luate deja, în parte sînt în curs. Cu ocazia expedierii sumelor alocate săpăturilor, vă rog să-mi transmiteţi şi îndrumări privind utilizarea şi decontarea sumelor.

Cu deosebită stimă etc.

Dr. F. L.

2 a

Scrisoarea în limba germană a lui Vasile Pârvan adresată lui Francisc László în legătură cu vizita sa la Ariuşd.

Bucarest, d[en] 7. VIII. 1925.

Sehr geehrter Herr Doktor,

Sonnabend, den 15. August, gegen 5 nachmittags, werde ich (per Auto) in Ariuşd eintreffen um Ihre Ausgrabungen zu besichtigen. Hoffentlich wird Ihre Gesundheit so gut sein, um Ihnen zu erlauben mir und der Gesellschaft die mich begleitet Ihre schöne Spatenarbeit auch mit Worten zu erklären.

Mit meinen besten Grüssen

Ihr Ergebener

V. Pârvan

2 b

Traducere

Bucureşti, 7. VIII. 1925.

Mult stimate Domnule Doctor,

Sîmbătă, 15 august, în jurul orei 5, după amiază, voi sosi (cu automobilul) la Ariuşd pentru a vizita săpăturile dumneavoastră. Sper că starea sănătăţii dumneavoastră vă va permite să ne explicaţii şi prin cuvinte, mie şi companiei care mă va însoţi, frumoasa Dumneavoastră săpătură.

Cu salutările mele cele mai bune,

al dumneavoastră credincios

V. Pârvan

Pe plic se află următorul text:
Recomandat / Domniei Sale / Domnului Dr. Francisc László / Custos-Director / Muzeul Naţional Săcuesc / Sf. Gheorghe (recto). *V. Pârvan, Bul. Academiei 7, Bucureşti* (verso).

EIN BRIEFWECHSEL ZWISCHEN VASILE PÂRVAN UND FERENC LÁSZLÓ

Zusammenfassung

Das erste Dokument das wir hier veröffentlichen ist der Entwurf in ungarischer Sprache des an V. Pârvan gerichteten Schreibens F. László's, siebenbürgischer Archäologe, ehemaliger Direktor-Kustode des Museums von Sf. Gheorghe (1873—1925), vom 8. Juni 1925 (Beilage 1, Abb. 1). Dieses Schreiben begleitete die postum erschienenne Arbeit F. László's, die, auf Anforderung Pârvan's, für den ersten Band der Zeitschrift „Dacia" vorbereitet worden war (siehe: *Les types de vases peints d'Ariuşd (Erösd), Dacia*, I, 1924, Bukarest, 1927, S. 1—27). Im zweiten Teil des Schreibens, bezüglich der archäologischen Ausgrabungen bei Ariuşd, läd László Pârvan zu einem Besuch der Ausgrabungen ein.

In seinem 7. August 1925, datierten Schreiben (Beilage 2, Abb. 2—3), der Einladung Folge leistend, meldet Pârvan seinen Besuch in Ariuşd an. Die Begegnung fand zum angegebenen Zeitpunkt statt, und Pârvan wird sich ihrer in einem lobenden, F. László gewidmeten Nekrolog in wärmsten Worten erinnern (siehe: *Dacia*, I, 1924, S. 368).

Die Schreiben befinden sich im Besitz der Familie László in Klausenburg.

www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro